

byggnadsvård

Trosa lands kyrka

Trosa Landskyrka 1:1, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa kommun,
Södermanlands län

Antikvarisk kontroll
Fasadarbeten 2007

Eva Wockatz

Trosa lands kyrka

Trosa Lands kyrka 1:1, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa kommun,
Södermanlands län

Antikvarisk kontroll
Fasadarbeten 2007

Eva Wockatz

Rapport 2008:8

© 2008 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

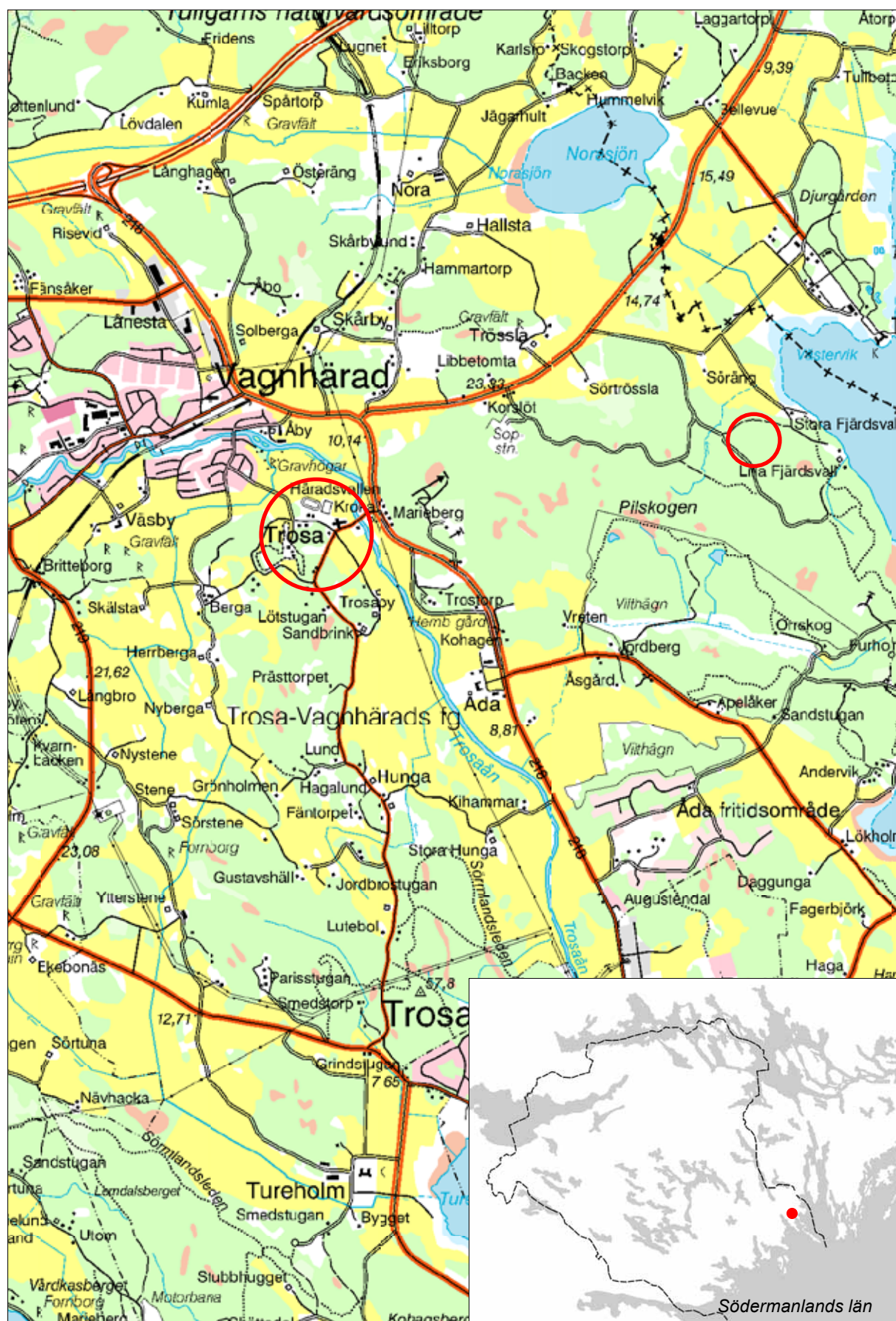
Författare: Eva Wockatz, byggnadsantikvarie
Omslagsbild: Pågående kalkmålning av Trosa lands kyrka, fotografi Eva Wockatz
Foto, där ej annat anges: Eva Wockatz, Sörmlands museum
Diarienummer: KN-KUS07-056

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2008

Innehåll

INLEDNING	5
Sammanfattning av åtgärder	5
Kort historik	6
BYGGNADSBESKRIVNING	7
Miljö	7
Stomme och exteriör	7
KULTURHISTORISK VÄRDERING	7
KYRKAN FÖRE ÅTGÄRDER	8
UTFÖRDA ÅTGÄRDER 2007	11
Putsade ytor	11
Målade ytor	11
Övriga arbeten	11
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	14
KÄLLFÖRTECKNING	15
Litteratur	15
Arkiv	15

1 Läget för Trosa lands kyrka. Utsnitt ur gröna kartan, lantmäteriverket 2008.

INLEDNING

Under 2007 har Trosa lands kyrkas fasader renoverats.

Projektering av åtgärder har utarbetats av Arkitektur & Byggnadsvård AB, "Trosa Lands kyrka arbetsbeskrivning fasadarbeten mm, Arkitektur & Byggnadsvård, 2007-01-15".

Tillstånd för arbeten har givits av Länsstyrelsen i juli 2007. Sörmlands museum har svarat för den antikvariska kontrollen, vilken har utförts av Eva Wockatz och Magnus Josephson. Rapporten är skriven av Eva Wockatz, som även tagit fotografier där inget annat anges.

Ett startmöte hölls den 21 juni 2007. Möten för avstämning av kulörer har hållits under arbetets gång. Slutbesiktning ägde rum den 27 september 2007.

Sammanfattning av åtgärder

- Rengöring av utvändiga putsytor.
- Nedknackning av vissa äldre lagningar och nya putslagningar av befintlig puts.
- Kalkmålning av fasader med kalklimfärg.
- Målning av fönstersnickerier, västra porten, solbänkar och ankarjärn med linoljefärg.
- Målning av kapellets port och tornluckor med ros-lagsmahogny.

2 Trosa Lands kyrka före renoveringen sett från sydväst, 29 juni 2007.

Kort historik

Trosa lands kyrka uppfördes strax intill platsen för den medeltida staden Trosa, som en tornlös kyrka med ett rektangulärt långhus med rakt avslutat kor i öster vid mitten av 1200-talet. Under 1300-talet uppfördes sakristian norr om koret och ett vapenhus framför ingången i långhusets sydvästra hörn. Det kraftiga tornet i väster byggdes under 1400-talet och samtidigt valvslogs kyrkorummet med stjärnvalv. Under samma århundrade tillkom S:t Annas kapell på långhusets norra sida.

Någon gång under 1600-talet togs S:t Annas kapell i anspråk som gravkapell åt familjen Bielke på Geddeholm. 1773 brandhärjas kyrkan. Taket och de översta delarna av murarna skadas, men återuppfördes. Vapenhuset revs och den södra portalen sattes igen, fönstrena förstörades, målningarna överkalkades och den nuvarande tornhuvuven med lanterninen uppfördes. 1930 genomförs en restaurering under ledning av arkitekt K M Westerberg. Vid denna restaurering gjordes omfattande invändiga arbeten. Utvändigt lagades putsen och kalkavfärgades. I sakristians norra mur togs en medeltida fönsteröppning

och den omgivande dekorationsmålningen med inskriften ANNO 1618 fram. 1962 försågs kyrkan med nytt tak i kopparplåt. 1976 renoverades kyrkan utvändigt efter förslag av arkitekt Uno Söderberg. Vid renoveringen fann man spår av gulvit puts med dekoration i rött kring takfoten. Vid omputsningen användes Stråbrukens kalkbruk Special pigmenterad med guldockrapigment. Kyrkan försågs med häng- och stuprännor, samt nya fönstersnickerier. Fönstren målades om 1991.

Under hösten 2005 gjordes grävningar för den nya parkeringsplatsen norr om kyrkan. I samband med detta öppnades den f d transformatorbyggnaden upp, så att transformatorbyggnaden fick en ny funktion som port. Gången fram till kyrkan gjordes handikappsvänlig.

3 Vy från nordost den 29 juni 2007.

BYGGNADSBESKRIVNING

Miljö

Kyrkan är placerad på en höjd i det omgivande odlingslandskapet. Öster om kyrkan rinner Trosaån längs vilken bebyggelsen är koncentrerad. I miljön kring kyrkan och kyrkogården finns f d prästgård, arrendatorsboställe, samt klockarbostad. Kyrkogården är omgärdad av en kallmurad naturstensmur, med en innanförliggande trädkrans.

Stomme och exteriör

Kyrkobyggnaden består av långhus med rakt avslutat kor i öster, kraftigt torn i väster och en sakristia som är sammanbyggd med S:t Annas kapell i norr. Murarna är spritputsade och avfärgade i gult med slätputsade vita listverk och omfattningar. Taken är belagda med kopparplåt. Ingången till kyrkan sker sedan 1700-talets slut genom en portal i tornets västfasad.

KULTURHISTORISK VÄRDERING

Trosa lands kyrka med omgivande kyrkogård samt f d prästgård, arrendatorboställe och klockarbostad markerar det äldre sockencentrat i den omgivande odlingsbygden. Kyrkan har kvar sitt medeltida murverk och planform med kraftigt karakteristiskt torn i väster, rakt avslutat kor i öster och sakristia sammanbyggd med S:t Anna kapell i norr.

Exteriören har senare givits en nyklassicistisk prägel med putsade fasader och stora stickbågiga fönsternischer samt tornets lanterninförsedda huv.

Kyrkan har kvar sin medeltida utsträckning och murverk vilket i sig utgör ett omistligt historiskt dokument. Det bevarade S:t Annakapellet i norr är mycket ovanligt för länet.

4 Vy från nordväst före renoveringen, 29 juni 2007.

KYRKAN FÖRE ÅTGÄRDER

Trosa lands kyrkas exteriör renoverades utvändigt senast 1976, då fasaderna enligt uppgift i vårdplanen från 1985-87 putsades med Stråbruken kalkbruk Special, som pigmenterades med guldockra. De släta partierna hade i senare tid bättrats.

Före arbeten påbörjades var de spritputsade fasaderna avfärgade i en brun-gul nyans, som enligt projekteringsunderlaget liknade NCS 1010-Y30R. Det fanns flera olika lager och kulören skiftade dock kraftigt. Putsen var nedsmutsad och tidigare avvikande putslagningar var väl synliga.

Bland de tidigare lagren kunde urskiljas kulören 94/103:13, dvs 175 g guldocka och 175 g obränd umbra, som liknade det yttersta lagret kalkfärg på tornets norra fasad. Andra lagret liknade något 94/46:14, dvs 350 g guldocka och 500 gr obränd terra. Vissa underliggande lager såg ut att vara utförda med järnvitriolpigment.

Underliggande rosa kalkfärg syntes på nordöstra hörnets släta puts.

Fönstersnickerier var målade i grönt, enligt vårdplanen från 1985-87 i nyansen NCS 6421-G25Y. Fönsterbågarna är från 1975. Porten till långhuset var målad i grönt, lika fönstersnickerier. Porten till S:t Annas kapell var träjärad.

Äldre fönsterbågar fanns undanställda i tornet. Dessa var målade med pigmentet järnoxidbrunt, 3A-663. Sakristians fönsterbåge hade under den nuvarande gröna kulören en strykning med järnoxidbrunt 3A-663 och under denna en grå kulör som liknade grå umbra 3A-36.

Fönsterbågarna var i stort behov av renovering, med sprucket fönsterkitt och flagande färglager. Även färgen på solbänkarna flagade.

Ankarjärnen var svartmålade.

5 Korgaveln den 29 juni 2007.

6 Fönsterbågarna var före renoveringen målade mörkt gröna.

7 Kopparutfällningar från stupröret förekom på den släta omfattningen i kapellets nordöstra hörn.

8 Fönsterbågarna var i stort behov av renovering, med krackelerade färgskikt och sprucket fönsterkitt.

9 Transformatorstationen den 7 november 2005, som 2006 byggdes om till en stiglucka, då en parkering anlades norr om kyrkan.

10 Färgskikt på sakristians fönster, där underliggande järnoxidbruna och grå färglager syntes.

11 Detalj av det underliggande äldre putslagret med rosa avfärgning, den 29 juni 2007 på kapellet nordöstra hörn.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER 2007

Putsade ytor

Fasaderna tvättades med högtryckstvätt i mitten av juli månad. Vissa putspartier med "bomputs" knackades ned. Grundning och utstockning av de skrotade ytorna gjordes. Lagningarna spritputsades. Även omfattningar lagades upp. Även stigluckan, den f d transformatorstationen och grindstolparna åtgärdades.

Kalklimfärgen sprutades på med ett sprutaggregat. Färgen penselströks efteråt med pensel. Avfärgningen gjordes den 9-14 augusti.

Målade ytor

Fönsterbågarna var tidigare målade i en kromoxidgrön kulör. I samråd med församlingen och läns museet valdes att frångå den mörkgröna nyansen och istället välja pigmentet guldocker. Även västra portalen målades i denna kulör. Ankarslutar målades i fasadernas gula kulör.

Porten in till S:t Annas kapell målades med roslagsmahogny som tidigare. Den blandades av 1/3 vardera av linolja, terpentin och trätjära.

Solbänkarna målades med svart linoljefärg.

Övriga arbeten

Ett stuprör byttes ut mot ett nytt i koppar. Detta målades in i svart kulör, lika befintliga stuprör.

12 Del av korgaveln efter lagningar. Fotografi Fasadenoveringar Roland Karlsson i Mälardalen AB.

13 Del av södra fasadens lagningar. Fotografi Fasadenoveringar Roland Karlsson i Mälardalen AB.

14 Del av tornets södra fasads lagningar. Fotografi Fasadenoveringar Roland Karlsson i Mälardalen AB.

15 Fönsternischen målas den 21 augusti 2007.

16 Kyrkan från nordväst under fasadrenoveringen den 16 augusti 2007.

17 Det mesta av avfärgningen är klar, den 21 augusti 2007.

18 Kyrkan sedd från sydost vid slutbesiktningen den 28 september.

19 Stigluckan vid slutbesiktningen den 28 september 2007. Luckan skulle målas in senare.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Fastighetsuppgifter

Objekt: Trosa Lands kyrka
Kommun: Trosa kn
Fastighetsbeteckning: Trosa Landskyrka 1:1
Församling: Trosa-Vagnhärad
Socken: Trosa-Vagnhärad
Län: Södermanland
Stift: Strängnäs
Ekonomisk karta: 9H7j

Författningsskydd

Kyrkoanläggningen skyddas av kulturminneslagen, lag (1988:950) om kulturminnen mm, (KML) kapitel 2 och 4. För åtgärder som skall genomföras på kyrkobyggnaderna och kyrkotomten krävs formellt tillstånd från Länsstyrelsen innan arbeten kan påbörjas.

Miljöbalk, riksintresse för kulturmiljövården

Trosa Lands kyrka ligger i ett område, Trosaåns dalgång (D 46) som av Riksantikvarieämbetet har utpekats som riksintresse för kulturmiljövård. Enligt 3 kap 6 § i MB, Miljöbalk (1998:808), skall områden som är av riksintresse för kulturmiljövården skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Motiveringen är att det är ”Ett av länets fornlämningsstättaste odlingslandskap med tätt förekommande fornlämningar kring Trosaåns dalgång, vilka visar på lång bebyggelsekontinuitet och stegvis kolonisation anpassad till landhöjningen, som också har styrt läget för de förhistoriska centrumbildningarna.”

Projektrelaterad information

Beställare: Trosa-Vagnhärad's församling, Jan Nyberg.
Projektering: Arkitektur & Byggnadsvård, Leif Göthberg.
Antikvarisk kontroll: Sörmlands museum, Eva Wockatz och Magnus Josephson.
Totalentreprenör: Roland Karlsson Fasadrenoveringar AB, Per Birksson.
Underentreprenör måleri: Zentio Måleri AB, Bertil Zentio.

Material

Linoljefärg: LASOL. Till ankarjärn kulör guldocker 5A-94. Till fönsterbågar kulör guldocker 2A-94.
Roslagsmahogny: Porten till kapellet och tornluckor.
Kalkbruk: Hydrauliskt kalkbruk, Combimix. Lagningar av fasader.
Kalkfärg: Kalklimfärg special, Combimix.
Kulör: Spritputsens gula kulör blandades av 422 gram guldocker (94) och 440 gram obränd terra (46) till 15 kg kalklimfärg, vilket motsvarar ett kulörprov som ligger mellan kulörerna 94/46:15 och 94/46:14. Till spritputsen blandades kalklimfärgen med 3-4 liter vatten. Slätputsens vitare kulör, något ljusare än 94:2 (=70 gram guldocker), 60 gr guldocker användes istället i blandningen. Till slätputsen blandades kalklimfärgen med 9-10 liter vatten.

Övriga uppgifter

Länsstyrelsen i Södermanlands län, dnr 433-1491-2007.
Sörmlands museum, Dnr KN-KUS07-056

Dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.

KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

Sörmländska kyrkor nr 6, Trosa Landsförsamlings kyrka, Ivar Schnell, 1977.

Kategoriinventering, inventering av kyrkor i Nyköpings kommun, Södermanlands län, Strängnäs stift, 2002 – 2004.

Kyrkobyggnadens, inredningens och inventariernas underhåll. Vårdplaneringsexempel från Södermanlands län. 1985-87. Trosa Lands kyrka

Trosa Lands kyrka. Vård- och underhållsplan 2005. Sörmlands museum.

Arkiv

Sörmlands museums arkiv.